

לפתח⁽⁵⁾.

והוינן בה: **פשיטא** שלא יקבענה מבחוץ, שהרי **"בשער־יד" אמר רחמנא** והיינו במקום סגירת השער.

ומשנינן: **פלקא דעתך אמינא, הואיל ואמר רבא מצוה להניח את המזוזה בטפח הסמוך לג-א לרשות הרבים** [כגון אם היה עובי החלל ארבעה טפחים, יניח את המזוזה בתוך חלל הפתח, בטפח החיצון הסמוך לרשות הרבים. וטעם הדבר כדי שיפגע במצוה תיכף בבואו לביתו], אם כן היה מקום לומר **שכמה דמרחק את המזוזה מן הבית מעלי** הדבר יותר ויניח את המזוזה אפילו מבחוץ סמוך לפתח, **קא משמע לן** שמצוה להניחה בתוך חלל הפתח, ולא מחוצה לו.

ואמר רב יהודה אמר שמואל: כתבה על שני דפין, חציה בדף אחד⁽⁶⁾ וחצי בדף השני, [ויש מפרשים בשני דפין חתוכים. תוספות]

הבית משתמר על ידי אותה מזוזה אלא יש בבית **סכנה** מן המזיקים. **ואין בה** בקביעה כזו של מזוזה, **מצוה**. כי צריך שיקבע את המזוזה בתוך צורת הפתח ולא אחורי הדלת.

אנשי המלכות של בית מונכו המלך היו **עושין בפונדקותיהן כן**, שכאשר היו מהלכים בדרך היו נושאים אתם מזוזות, וכשבאו לפונדק היו תולים את המזוזות על גבי מקל⁽⁴⁾ בפתח **זכר למזוזה!**

שכיון שלא היו בדירת קבע שלהם היו פטורים מן המזוזה. כמבואר בגמרא להלן הדר בפונדק בארץ ישראל כל שלשים יום פטור מן המזוזה. וכיון שלא היו דרים אף פעם בדירת קבע אלא היו הולכים מעיר לעיר בתור אנשי המלך, עשו להם זכר למצות מזוזה.

ואמר רב יהודה אמר שמואל: מצוה להניחה את המזוזה בתוך חללו של פתח ולא מחוץ

שנים, לא שכחו שהמזוזה מונחת שם. וממילא נזהרו שלא לנקוף את הראש.

5. זהו פירוש רש"י. וזה שכתב רש"י ולא מבחוץ. ולכאורה הוא הדין גם אם יניח בתוך הבית יהיה פסול, ומדוע נקט רש"י מבחוץ דווקא.

וביאר במלאכת יום טוב שוודאי שגם בתוך הבית פסול. ומה שנקט רש"י מבחוץ, כיון שבגמרא בסמוך מבואר שחידושו של שמואל הוא, שהיה מקום לומר שתהיה המזוזה כמה שיותר קרובה לרשות הרבים. ועל זה אמר שמואל שצריך בתוך הפתח דווקא ולא להרחיק לחוץ. ולכן פירש רש"י ולא מבחוץ כיון שזהו עיקר כוונתו ללמדנו.

6. זוהי דעת רש"י, שצריך לכתוב את כל

שאמרו בגמרא ואין בה מצוה, הכוונה שאינה מצוה מן המובחר. וזה שאמרו בגמ' סכנה. פירש רש"י שכיון שלא קיים את המצוה יש כאן סכנה מן המזיקים. אך לדעת הטור אי אפשר לפרש כך כי לשיטתו הרי מקיים את המצוה. וכתב הב"ח שהטור מפרש כפירוש ר"ת שהביאו התוס'. שהסכנה היא שידפוק את ראשו במזוזה, כיון שעומדת במקום שאינו זוכר שהיא שם ואינו נזהר ממנה.

אך דעת הרמב"ם והנימוקי יוסף ורש"י שדין זה מעכב. ואם הניחה אחורי הדלת פסולה.

4. הקשה השפת אמת לפירוש ר"ת שהסכנה בתלאה בקנה היא מפני שנוקף ראשו. אם כן איך עשו כך בפונדק והרי גם שם יש חשש מסכנה זו.

ותירץ שכיון שהיו שם רק לילה אחד או

פסולה.

היה מחלק את שני הדפים].

מיתובי: כתבה על שני דפין, והניחה בשני סיפין על שתי מזוזות הפתח, פסולה.

ומשמע, **הא** אם הניחה למזוזה זו **בסף אחד** הרי היא **כשרה**. ולא כדברי רבי יהודה אמר שמואל שפסל בשני דפים.

ומשנינן: אין הכונה שהניחה בשני סיפין, אלא באמת הניחה בסף אחד, אלא שהמזוזה היתה **ראויה לשני סיפין, קאמר** שהניח קלף חלק בין דף לדף כך שהמזוזה ראויה להנתן חציה על סף זה וחציה על הסף השני [אם

ואמר **רב יהודה אמר שמואל** אם רצונך לדעת היכן היא הכניסה לענין חיוב מזוזה⁽⁷⁾ **הלך אחר היכר ציר.**

מאי היכר ציר? **אמר רב אדא: אבקתא.** חור שבאיסקופת [שבסף] הפתח שציר הדלת טובב עליו.

ומבארין: **היכי דמי** שהולכים אחרי היכר ציר לענין קביעות המזוזה **כגון פיתחא** פתח **דבין תרי בתי** בתים וכגון: **בין בני גברי לבין בני נשי.** אדם שחילק את ביתו לשני

המזוזה בטור אחד, ואם כתב אותה בשני טורים הרי היא פסולה. **ובקרן אורה** תמה בזה מדוע זה אחרת מתפילין, שגם בהם כותבים כמה פרשיות. וכל אחת בטור אחר. ואילו במזוזה צריך הכל בטור אחד ומה הטעם לחלק ביניהם?

והתוס' מפרשים ששני דפים הכוונה כפשוטו בשני קלפים, שצריך לכתוב את כל המזוזה בקלף אחד ואם כתב בשני קלפים פסול. אך מבואר בתוס' לעיל (לב). שתפירה מועילה לזה. ואם תפר שני קלפים יחד אפשר לכתוב עליהם את המזוזה. והתוס' כאן הביאו מהירושלמי שיש חילוק בין ספר תורה לתפילין ומזוזות. שספר תורה אפשר לכתוב בכמה עורות. ואילו תפילין ומזוזות רק בעור אחד. וכתב **בקרן אורה** שמדברי הירושלמי האלו מוכח שלא מועיל במזוזה לתפור את העורות לעשותם אחד, שהרי מבואר בירושלמי שספר תורה אפשר לכתוב בכמה עורות. אבל אחר כך וודאי חייבים לתפור את כולם יחד. ועל זה מסיים הירושלמי שמזוזה צריך דווקא עור אחד. אם כן מוכח שבמזוזה תפירה אינה מועילה. וזה החילוק בין ספר תורה [שמועיל תפירה] למזוזה [שלא מועיל תפירה].

והיה מקום ליישב שבספר תורה מועיל

לתפור את העורות גם אחרי הכתיבה. מה שאין כן במזוזה צריך לתפור לפני הכתיבה דווקא. אך מדברי התוס' לעיל מוכח שבמזוזה מועיל תפירה גם אחרי הכתיבה. ועל זה תמוה מאד מהירושלמי שמחלק בין ספר תורה למזוזה לענין כמה עורות.

ובמרדכי כתב שמהירושלמי הזה מוכח כפירוש רש"י בשני דפין [שזה שני טורים], שהירושלמי שם מונה כמה חילוקים בין ס"ת למזוזה. האחד, שס"ת בשני דפים ותפילין ומזוזות **בדף אחד**. והשני, שס"ת בשני עורות ותפילין ומזוזות **בעור אחד**. הרי מבואר בפירוש שחוץ ממה שצריך עור אחד צריך גם דף אחד במזוזה וכדעת רש"י.

7. הנידון כאן לכאורה רק באיזה צד להניח את המזוזה. אך **במרדכי** מבואר שיש בזה נפקא מינא נוספת. באופן שהדלת הזאת מפרידה בין דירות של שני אנשים, ויש כאן ספק מי מחוייב במזוזה לדלת זאת.

וגם זה נקבע על פי הכר ציר. שזה שהציר אצלו הרי פתח זה הוא כניסה אליו, והוא חייב לשים בו מזוזה והשני פטור.

ומשקוף] ורק אחר כך אקבע לך את המזוזות בסיפין.

שאם תקבע קודם את המזוזות בסיפין ואחר כך תקבע את הסיפין בבנין תהיה קביעת המזווה פסולה, שזהו תעשה ולא מן העשוי. כי קביעת המזוזות בסיפין קדמה לחיוב המזווה, שהסיפין אינן חייבין במזווה לפני שנקבעו בבנין! (8)

אמר רב יהודה אמר רב: עשאה קבעה למזווה כמין נגר יתד שתוחבים הנגרים בדלת. והיינו, שלא זקף את המזווה לאורכה אלא השכיב אותה לרוחבה ונעץ אותה לעומק הקיר (9) פסולה. כי המצוה לקובעה בזקיפה (10).

והוינן בה: איני הלא אין ההלכה כך, והא כי אתא רב יצחק בר יוסף מארץ ישראל, אמר: כולהו מזוזות דבי רבי כל המזוזות שהיו בבית רבי כמין נגר הו עבידן. וההיא

חדרים, אחד להילוך אנשים ואחד לאשתו שתעשה בו מלאכתה בצניעות, ויש פתח בין שני חדרי הבית, ולכל אחד מחדרי הבית יש פתח לרשות הרבים. ועכשיו לא יודעים איזה צד של אותו הפתח שבין שני חלקי הבית נחשב דרך יציאה, ואיזה צד נחשב דרך כניסה של הבית, שבו קובעים את המזווה. ובמצב שכזה, שאין הכרעה מהי הכניסה ומהי היציאה, היכר הציר הוא הקובע. שבאותו צד, שנמצא בו החור שבסף, שציר הדלת טובב בו, קובעין את המזווה בצד ימין, שהוא דרך הכניסה.

ריש גלותא בנא ביתא בנה בית, אמר ליה ריש גלותא לרב נחמן: קבע לי מזוזתא במקום הראוי בפתחי הבית.

אמר ליה רב נחמן לריש גלותא: תלי דשא ברישא, קודם תקבע את הסיפין דהיינו, מזוזות הפתחים בבנין, נכי הפתח החייב במזווה צריך שיהיה בו שתי מזוזות

ורק אחר כך את המזוזות. וכתב הרמב"ם שם בתשובה שזהו גם פירוש הפסוק על מזוזות ביתך **ובשעריך**. ושעריך הכוונה דלת. וכשאינן דלת אין חיוב מזווה.

9. תמה בקרן אורה כיון שהייסוד הוא שהמזווה צריכה להיות זקופה, אם כן מדוע נקטה הגמ' שהפסול הוא בעשאה כנגר. דהיינו שנעץ אותה בעומק הקיר, היה לגמרא לומר הניחה לרוחבה פסולה. שזה קובע את הפסול. מכיון שדינה להיות זקופה.

10. זוהי דעת רש"י שהכשר מזווה הוא בזקיפה דווקא [או באלכסון]. אך התוס' הביאו דעת ר"ת הסובר להיפך. שעשאה כנגר היינו זקופה וזה

8. זהו פירוש רש"י שהנידון כאן הוא שלא להניח את המזווה בסף, ואחר כך לקבוע אותו בקיר, שזה פסול משום תעשה ולא מן העשוי. והתוס' מפרשים שהיה זה פתח שבין שני בתים, שהוא תלוי בהכר ציר, ועל זה אמר רב נחמן לריש גלותא, שבתחילה יקבע את הדלתות כדי לראות איפה ההיכר ציר, ועל פי זה לקבוע את המזווה.

והרמב"ם (פ"ו ממזווה ה"א) כתב שבית חייב במזווה רק אם יש לו דלתות. והכסף משנה (שם ה"ה) הביא תשובת הרמב"ם בזה לחכמי לוניל. וביאר הרמב"ם שמקורו לזה הוא מסוגיא זו. והיינו שרצה ריש גלותא שיקבעו את המזוזות. ואמר רב נחמן שלפני שיש דלתות אין חיוב מזווה. ולכן צריך קודם לקבוע את הדלתות

פיתחא דעייל ביה רבי לבי מדרשא ואותו פתח קטן מיוחד שהיה לרבי, שבו היה נכנס למקומו בבית המדרש ויוצא, כדי שלא יצטרך להטריח את התלמידים לעמוד לפניו בעוברו לפניהם, **לא הוה לה מזוזה**. ומבואר שרבי קבע את מזוזותיו כמין נגר!?

ומשנינן: **לא קשיא. הא שפסול דעבירא** אותה מזוזה **כסיכתא** כנגר של אומנים, והיינו שקבעה לרוחבה.

והא ומזוזותיו של רבי דעבירא היו עשויות **כאיסתוריא**, כמקום חיבורם של השוק והרגל, והיינו, שנקבעו בעמידה. נויש מפרשים שהעמידו אותם בצורה מקופלת כמו נון כמו מקום חיבור השוק וכף הרגל, שהשוק זקוף וכף הרגל שוכבת לרוחבה, וכך קבע את המזוזה. והטעם שכשירה באופן זה, כיון שראשה האחד זקוף ועומד כלפי מעלה].

והוינן בה: **איני** היאך שנינו שהפתח של בית המדרש של רבי לא היה בו מזוזה, **והא ההוא פיתחא דהוה** (11) **עייל ביה רב הונא לבי מדרשא** והלא הפתח שרב הונא היה נכנס דרכו לבית המדרש **הויא לה** לאותו פתח **מזוזה**, ומדוע בפתח בית מדרשו של רבי לא היתה מזוזה?

ומשנינן: **ההוא** פתח בית מדרשו של רב הונא **רגיל הוה**, שרוב הנכנסין לבית המדרש דרך אותו פתח היו נכנסים. אבל הפתח של בית רבי לא שמש את כולם אלא את רבי לבדו, שלפעמים היה נכנס ויוצא דרכו כדי לא להטריח את תלמידיו לעמוד מפניו, ופתח אחר היה בו, שהיו רגילים להכנס ולצאת דרכו. והקובע לענין חיוב מזוזה הוא הפתח הרגיל. **דאמר רב יהודה אמר רב**: במזוזה חלך **אחר** הפתח **הרגיל** להכנס ולצאת בו. והיינו: שאיפה שיש שני פתחים לחדר אחד הרי באותו פתח שרגילים יותר להכנס דרכו, יניח מזוזה. ולא בפתח השני. ולכן רבי לא שם מזוזה בפתח שדרכו היה נכנס לבית המדרש, כיון שהוא לא שמש בקביעות בתור כניסה לחדר.

אמר רב זירא אמר רב מתנא, אמר שמואל: **מצוה להניחה למזוזה בתחילת שליש העליון**. דהיינו אחר שני שליש של גובה הפתח מלמטה, בתחילת השליש העליון.

ורב הונא אמר: **מנביה מן הקרקע טפח, ומרחיק מן הקורה המשקוף טפח. וכל הפתח כולו מלבד הטפח התחתון והעליון כשר לקביעת המזוזה**.

הולך ממנו לבית המדרש, ופתח זה חייב במזוזה. אך בית המדרש עצמו וכן בית הכנסת פטורים ממזוזה.

והביאו התוס' מחלוקת תנאים בזה אם בית כנסת שאין בו דירה לחזן חייב במזוזה או לא.

וכתב הבית יוסף (רפו) שדעת רש"י בסוגיא היא שלא כתוס'. שהרי בתירוץ הגמרא ההוא רגיל הוה. פירש רש"י שרוב הנכנסים לבית

פסול. כי צורת ההנחה היא בשכיבה דווקא, וכן סובר ר"ת גם בספר תורה שצריך להניחו בארון בשכיבה. וכן פרשיות תפילין לר"ת צריך להניחן בבתיים כשהן שוכבות.

11. והתוס' גורסים דהוה **בי** רב הונא והויא ליה מזוזה. וכתבו התוס' שמשמע מזה שכל הנידון רק על פתח ביתו של רב הונא שהיה

מיתיבי: מגביה מן הקרקע טפה, ומרחיק מן הקורה טפה. וכל הפתח כולו כשר לקביעת מזווה דברי רבי יהודה.

הסובר שקביעת המזווה היא בכל הפתח חוץ מהטפה העליון והתחתון.

רבי יוסי אומר: כתוב בפרשת שמע "וקשרתם לאות על ידיך" וכתוב "וכתבתם על מזוזות ביתך", ומקשים כתיבה לקשירה.

אלא לשמואל, דאמר שמקום קביעת המזווה היא בתחילת השליש העליון. כמאן אמר את דבריו? לא כרבי יהודה שאמר כל הפתח כשר לקביעת המזווה, חוץ מטפה התחתון והעליון, ודלא כרבי יוסי שאמר שקביעת המזווה היא בגובה הפתח, והיינו סמוך לתקרת הפתח, ואילו לשמואל רק בתחילת שלישי העליון.

מה קשירה של התפילין היא בגובה הראש, במקום שמוחו של תינוק רופס. אף כתיבה קביעת המזווה היא בגובה הפתח דהיינו סמוך לתקרת הפתח, וזה לא כשמואל שאמר מניחה בתחילת השליש העליון.

אמר רב הונא בריה דרב נתן: לעולם שמואל כרבי יוסי סבירא ליה.

ומפרשינן: בשלמא לרב הונא, שאומר כל הפתח, חוץ מטפה התחתון והעליון, כשר לקביעת המזווה, הוא דאמר כרבי יהודה

ומאי תחילת שלישי העליון דקא אמר שמואל לג-ב להרחיקה. והיינו שלא⁽¹²⁾ להרחיק את מקום

המדרש היו מאותו פתח. הרי מבואר שדעת רש"י שהנידון כאן על חיוב מזווה לבית המדרש. וזה תלוי ברוב הנכנסים לבית המדרש מאיזה פתח הם נכנסים אליו. ואותו פתח שרוכם נכנסים בו לבית המדרש חייב במזווה. ולא כדעת תוס' שהנידון על פתח ביתו של רב הונא. ובמרדכי מחלק, שבית כנסת פטור ממזווה. ובית מדרש חייב. וביאר הב"ח כי בית כנסת נמצאים בו רק בשעת תפילה ואין זה כמו דירה. מה שאין כן בית מדרש שנמצאים בו כל היום זה נחשב כדירה, וחייב במזווה.

ופירש הרמב"ם את דברי שמואל מצווה להניחה בתחילת שלישי העליון, שלכתחילה צריך להניח דווקא שם, ובדיעבד אם הניח למעלה כשירה. ובתירוץ הגמ' כאן להרחיקה, מפרש הרמב"ם שצריך להרחיקה לכתחילה עד שלישי הפתח.

אך דעת רש"י והרא"ש לא כך. והם מפרשים ששמואל רק פסל למטה משלישי הפתח. אבל מהשלישי ולמעלה הכל כשר לכתחילה.

ודעת הרמב"ם שצריך להרחיק את המזווה מן המשקוף טפה, והרא"ש חולק וסובר שאפשר לקובעה למעלה עד המשקוף. וביאר הבית יוסף (רפט), ששיעור זה של טפח למטה מהמשקוף. אמר אותו רבי יהודה, אך ההלכה היא כדעת רבי יוסי האומר מה קשירה בגובה אף כתיבה בגובה. ורבי יוסי לא הזכיר שצריך להנמיך טפה, וזוהי דעת הרא"ש שכשר גם בטפח העליון כיון שההלכה היא כרבי יוסי.

אך דעת הרמב"ם היא, שמכיון שלא חלק

12. כך פירש רש"י, אבל הרמב"ם כתב (פ"ו ממזווה הי"ב) וז"ל והיכן קובעים את המזווה בתוך חלל של פתח בטפח הסמוך לחוץ בתחלת שלישי העליון של גובה השער. ואם קבעה למעלה מזה כשירה והוא שירחיקנה מן המשקוף טפח. וכו' עכ"ל. מבואר ברמב"ם שלכתחילה צריך לקבוע את המזווה בתחילת שלישי העליון. ובדיעבד כשר גם למעלה מזה.